

Vrublevskių bibliotekos leidinių rekatalogavimas Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje

ALVYRA PACEPAVIČIŪTĖ

Lietuvos mokslų akademijos biblioteka

1941 m. sausį įsteigus Lietuvos mokslų akademiją, įsteigiama ir Mokslų akademijos biblioteka, kurios pagrindą sudarė kelios savarankiškos bibliotekos: Valstybinė viešoji Vrublevskių, Mokslo bičiulių draugijos, Mokslo instituto Rytų Europos šalims tirti, Vilniaus pravoslavų seminarijos, Evangelikų reformatų sinodo, Lenkų-prancūzų draugijos ir kitos smulkesnės bibliotekos. Nors paminėtosios bibliotekos ir įėjo į Mokslų akademijos bibliotekos sudėtį, kuri laiką jos pasiliko savarankiškos, savo senose patalpose, ir tik oficialiai buvo pavaldžios Mokslų akademijos bibliotekai.

Pati didžiausia iš čia paminėtų bibliotekų buvo Valstybinė viešoji Vrublevskių biblioteka, turėjusi savo fondų komplektavimo tradicijas bei knygų paieškų sistemą – katalogus. Kalbant apie Vrublevskių bibliotekos katalogus, reikia trumpai prisiminti jos istoriją. Tadas Vrublevskis, paveldėjęs tėvų biblioteką, nepajėgdamas jos tvarkyti, 1912 m. įsteigė Emilijos ir Eustachijaus Vrublevskių bibliotekos draugiją, kuriai perleido visas savo bibliotekos nuosavybės teises. 1912 m. ši biblioteka jau turėjo 65 tūkst. knygų ir 15 tūkst. vnt. rankraščių.

Šios draugijos įstatuose pažymėta, kad sukauptais žemėlapiais, rankraščiais, knygomis leidžiama naudotis mokslo ir švietimo tikslais draugijos veiklos rajone – Vilniaus mieste. Knygos ir kitos kolekcijos įrašomos į ypatingą inventoriaus sąrašą ir jų, išskyrus dubletus, negalima perleisti ar nusavinti. Knygų kolekcija buvo suskirstyta į du skyrius: Fundamentinį ir Skaityklos. Fundamentinio skyriaus leidiniai skirti draugijos narių moksliniam darbui, o gavus Draugijos leidimą, jais buvo leidžiama naudotis ir kitiems lankytojams. Skaityklos knygas sudarė Draugijos komiteto patvirtintas leidinių sąrašas ir jomis buvo leidžiama naudotis visiems norintiems. Šiame sąrašė neturėjo būti įtraukti leidiniai, draudžiami viešosiose skaityklose. Įstatuose pabrėžta, kad Draugijos nariais gali būti vyrai ir moterys, nepriklausomai nuo jų religinių įsitikinimų. Iš 1914 m. Draugijos ataskaitos matyti, kad į inventoriaus knygas ir į abėcėlinį katalogą įrašyta 22 488 pavad. leidiniai, jie sudarė 35 224 egz. Ataskaitoje pažymėta, kad neįrašyta apie 35 000 rankraščių, 1100 žemėlapių, 300 graviūrų, 1000 fotografijų ir kt. Panaši Draugijos veikla buvo iki pat 1917 m., kol ji gyvavo. Po Pirmojo pasaulinio karo draugija buvo perorganizuota į Emilijos ir Eustachijaus Vrublevskių mokslui remti draugiją. Turėdama tokius turtingus knygų fondus, biblioteka turėjo ir katalogą, pradėtą kurti 1891 metais.

Tuo metu buvo tik abėcėlinis katalogas. Jis organizuotas pagal prūsiškąją katalogavimo sistemą. Kortelės buvo didelio formato, laikytasi savotiškos aprašo formos. Autorinę knygą skaitytojas galėjo surasti kataloge. Knygoms, aprašomoms iš antraštės, aprašo pradmeniu imtas daiktavardžio vardininkas: aprašant, pvz., knygą, *Filozofski słownik*, pradmenyje rašoma „słownik“, o kitoje eilutėje – tikroji knygos antraštė. Knygos aprašas kataloge bus įdėtas prie raidės S. Jei antraštėje nėra daiktavardžio vardininko, knyga aprašoma iš antraštės. Leidinių rusų kalba aprašai senuosiuose kataloguose buvo transkribuojami lotyniškais raidėmis.

Periodinių leidinių katalogas buvo tvarkomas dvejopai: turėta serijinių leidinių katalogas ir gryniosios periodikos katalogas. Abiejų katalogų kortelės buvo tvarkomos pagal pirmąjį daiktavardį. O viduje kortelės buvo dedamos mišria abėcėle, t. y. leidiniai lotynų abėcėle dėti kartu su rusiškais leidiniais, pastaruosius rašant lotyniškais raidėmis. Mirus T. Vrublevskiiui, biblioteka buvo perduota valstybės globai ir tapo viešąja regionine biblioteka. Tačiau katalogų sudarymo sistema liko ta pati – prūsiškoji. Iškilmingas bibliotekos atidarymas įvyko 1935 m. birželio 22 d.

Vrublevskių bibliotekos sisteminis katalogas buvo pradėtas tiktai 1937 m., todėl senieji jos fondai buvo atskleisti tiktai senajame abėcėliniame kataloge, sisteminiame jie neatsisprendė.

Bibliotekos katalogai, kaip ir pati biblioteka, nuėjo sudėtingą kelią. Susikūrus Lietuvos mokslų akademijai biblioteka pradėjo sparčiai augti. Nuo 1941 m. sausio iki pusės birželio buvo išgyti 65 635 leidiniai. Tačiau prasidėjęs karas sugriovė kūrimo darbą. Birželio 24 d. vokiečių kariuomenė apšaudė bibliotekos rūmus, nukentėjo balkonas, skaitykla, kai kurios saugyklos.

Okupacijos metais iš fondų ir katalogų buvo pašalinta dalis literatūros. Po karo, 1944 m., bibliotekos darbuotojai ėmė gelbėti be apsaugos Vilniuje ir kitose vietose likusias knygas. Imtasi atkurti sunaikintus katalogus. 1948 m. katalogai buvo galutinai sutikrinti su knygų fondais. Tuo metu buvo pradėtas pertvarkyti sisteminis katalogas. Tačiau leidiniai ir toliau buvo kataloguojami didelėse kortelėse prūsiškąja sistema. Apie 1949 m. buvo pradėtos naudoti Sąjunginių knygų rūmų spausdintos kortelės rusiškiesiems leidiniams. Metų pabaigoje biblioteka turėjo apie 831 000 knygų.

Kadangi prūsiškoji katalogavimo sistema apsunkindavo leidinių suradimą, buvo sumaišytos įvairios abėcėlės, pradėtos gauti spausdintos kortelės rusiškiems leidiniams, nuo 1950 m. sausio 1 d. nutarta senuosius katalogus uždaryti ir nuo tos dienos pradėti naujus.

1950 m. pradėtas abėcėlinis knygų katalogas, kurį sudarė leidinių lotyniškais raidėmis katalogas ir kirilica spausdintų leidinių katalogas. Periodiniams leidiniams taip pat pradėti analogiški nauji katalogai.

Darbuotojai suprato, kad gerai tvarkomi katalogai yra viso mokslinės bibliotekos darbo pagrindas. Todėl, šalia naujų leidinių tvarkymo, lygiagrečiai buvo pradėti perkataloguoti ir senieji bibliotekos fondai. Pirmiausia buvo perkataloguota lietuviškoji, po to rusiškoji ir nauja užsienio literatūra (išleista nuo 1945 m.). Paskutiniame etape buvo rekataloguojama senoji užsienio literatūra.

Ruošiant leidinius rekatalogavimui, knygos buvo sutikrinamos su senaisiais katalogais, Komplektavimo komisijoje svarstytas leidinių aktualumas bei reikalingumas, nes reikėjo taupyti vietą saugyklose, po to leidiniai buvo perinventorinami, perklasifikuojami ir perkataloguojami. Tai buvo milžiniškas darbas, trukęs nuo 1951 iki 1986 metų. Sprendžiant iš bibliotekos ataskaitų, kiekvienais metais buvo sutvarkoma apie 5000 leidinių. Tvarkant senuosius leidinius, jie buvo perskirstomi ir perduodami specializuotiems bibliotekos skyriams. Visi XVIII a. leidiniai buvo nukreipti į tuometinį Senų, retų spaudinių ir kartografinių leidinių skyrių. Dėl nesuprantamų priežasčių iki šiol jie neperkataloguoti ir skaitytojams neprieinami.

Tvarkydamos senuosius leidinius, knygoje rasdavome įrašų, padarytų Tado Vrublevskio ranka, išaiškinančių autorių slapyvardžius, kriptonus ir pan. Visais tais įrašais buvo galima visiškai pasitikėti, nes jų išaiškinimas rėmėsi bibliografijos šaltiniais, o T. Vrublevskio braižas jau buvo mums pažįstamas.

Organizuodami naujus katalogus, bibliotekos darbuotojai stengėsi autorių pavardes, kad ir kokiomis kalbomis jie būtų išleisti, lotynų alfabeto abėcėliniame kataloge rašyti tik originalo kalba. Ši tradicija tęsiama iki šiol. Daug knygų leidžiama serijomis. Savo kataloguose stengiamės jas jungti suvestiniuose aprašuose, kad tokios knygos fonduose būtų vienoje vietoje.

Sudarant katalogus stengtasi kuo išsamiau atskleisti turimus fondus, nes katalogai buvo skirti ne tik skaitytojų aptarnavimui, bet ir bibliotekininkų darbui – pradedant komplektavimu, baigiant bibliografiniu-informaciniu darbu. Tad katalogai yra ne tik pagrindinė priemonė susirasti leidinių bibliotekos fonduose, bet ir tam tikras bibliografinis šaltinis.

Be abėcėlinių katalogų, lygiagrečiai buvo tvarkomas ir sisteminis katalogas. Jame po skirtuko pirmiausia buvo dedamos lietuviškų leidinių kortelės, po to rusiškųjų ir gale – užsienio leidinių.

Iš buvusios Vrublevskių bibliotekos katalogų archyve saugoma apie 20 dėžučių kortelių, paliktų tiesiog atminimui. Tai puiki medžiaga studijuoti bibliotekos istorijai, fondams, savitiškai katalogavimo metodikai. Ji šiandien laukia tyrinėtojų. Ja galėtų pasinaudoti studentai, rašantys diplominius darbus, mokslo darbuotojai.

Nesigilindama į katalogų sudarymo metodiką, norėčiau pažymėti, kad atliktas fondų perkatalogavimas buvo milžiniškas darbas, pareikalavęs nemaža pastangų ir laiko. Jis truko 36 metus ir jį dirbo kelios bibliotekos darbuotojų kartos. Apie 30 metų šį darbą dirbo ilgametė bibliotekos darbuotoja Birutė Sabataitytė, apie 16 metų – Regina Macijauskaitė. Nemažai šiame bare nuveikė bibliotekos veteranai Vincas Kaminskas, Irena Ilikevičienė, Danute Sklėriūtė, Viktorija Dičiuvienė, Ona Bliūdžiūtė, Irena Blažienė ir kiti darbuotojai.

Šiuo metu į biblioteką atėjo automatizacija, kuriami elektroniniai katalogai. Skaitytojams reikalingą knygą padės susirasti kompiuteriai.

The Refiling of the Publications of Wróblewski Public Library in the Library of the Lithuanian Academy of Sciences

S U M M A R Y

In January of 1941 together with the Lithuanian Academy of Science there was also established the Library of Academy of Sciences on the ground of the following independent libraries: the National Public Library of Wróblewski, the Academic Association Library, the Library of Academic Eastern Europe Research, the Library of Vilnius Pravoslaviv Seminary, the Library of Evangelical Reformatory Synod, the Library of the Polish and French Association and other minor libraries.

The catalogues of the library, as well as the library itself, have gone through a complex pathway. In 1950 there was set an alphabetical book catalogue which was comprised of two catalogues: publications in Latin and Cyrillic. Periodical publications were also put into analogical new catalogues. Alongside with the filling of new publications the old library keepings were started to be recatalogued. In the first place the Lithuanian literature was rearranged, then it came up to the Russian literature and finally, to the new foreign literature (published after 1945). The old foreign literature was being rearranged in the last stage. Apart from the alphabetical catalogues the clasified catalogue was also being arranged. The accomplished recataloguing of the library's acquisitions was a huge work which demanded much effort and time from the staff. It lasted for 36 years and had been done by several generations of the library's staff.